

Тема 5. Руські удільні князівства у складі іноземних держав у другій половині XIV – першій половині XVI ст. Кримське ханство

Угорщина приєднала до себе Закарпаття; Буковиною оволоділо Молдавське князівство; литовці утвердилися спочатку на Волині, а пізніше приєднали Київщину, Переяславщину, Поділля та Чернігово-Сіверщину; Галичина після тривалої боротьби між Польщею, Литвою та Угорщиною опинилася у складі Польщі. Південноукраїнські землі та Крим опинилися у складі Кримського ханства. За Чернігово-Сіверські землі йшла боротьба між Московським князівством та Великим князівством Литовським, у результаті Чернігово-Сіверські землі опинилися під владою Московії.

Утворення Кримського ханства

У 1449 р. на півдні України й у Криму з'являється нова держава - **Кримське ханство**, що відділилося від **Золотої Орди**. Засновником Кримського ханства був правитель **Хаджі-Гірей**. У **1478 р.** Кримське ханство стає васалом **Туреччини** (Османської імперії). У 1482 р. кримський хан **Менглі-Гірей** здійснює грабіжницький похід на Київ. З того часу кримські татари постійно нападають на Українські землі.

Українські землі у складі Польщі

У результаті боротьби між Польщею, Литвою та Угорщиною остаточно **Галичина** була приєднана до **Польського королівства** в 1387 р.

У 1434 р. на землях Галичини створювалося окреме **Руське воєводство**, на яке поширювалося загальне польське право та католицизм. У 1434 р. було приєднано до Польського королівства **західне Поділля**, на території якого створено **Подільське воєводство**.

Українські землі у складі Великого Князівства Литовського

Литовський князь **Гедимін** (1316 - 1341) першим приєднав частину білоруських і українських земель і почав називати себе **королем литовським і руським**. Для зміцнення своєї держави Гедимін зав'язав родинні відносини з руськими (українськими й білоруськими) князями, сприяв поширенню руської культури в

Литві. Так, у 1340 р. на Волині був визнаний князем литовець **Любарт-Дмитро**, син (Гедиміна).

За князювання литовського князя **Ольгерда** Литва поширила свої володіння на північні й центральні українські землі. Це було здійснено **майже без насильства**, тому що місцеві князі були ослаблені внутрішньою роздробленістю й постійною боротьбою з монголо-татарами. Ольгерд приєднав спочатку Чернігово-Сіверську землю, а в **1362 р. - Київ і Київщину**, а також Переяславщину. Ольгерд посадив у Києві свого сина **Володимира Ольгердовича**.

У **1362 р. у битві під Синіми Водами** об'єднані русько-литовські війська на чолі з Ольгердом **розбили монголів, звільнивши українські землі з-під їхньої влади**. При Ольгерді територія Великого Князівства Литовського складалася на 90% з руських земель. Русичі мали рівні права з литовцями. Руська мова була державною мовою, руська культура, право. Православна церква була домінуючою.

Після смерті Ольгерда до влади прийшов його син **Ягайло**, який почав зближення з Польщею. Він одружився з польською королевою Ядвігою й уклав у м. Крево унію з Польщею. **Кревська унія відбулася в 1385р.** Згідно цього союзу Ягайло ставав польським королем, залишаючись при цьому великим литовським князем. У Литві та на українських землях посилився вплив польської шляхти. Католицька віра проголошується єдиною релігією для населення Литви, що ускладнило становище православних.

Протягом 1380-х-1390-х рр. відбувається ліквідація удільних князівств на українських землях. Замість них створюються литовські намісництва.

Політика Ягайла викликала протидію литовсько-української опозиції, яку очолив **Вітовт**.

У 1410 р. відбулася Грюнвальдська битва, у якій об'єднані литовсько-польсько-русько-чесько-угорсько-татарські війська розгромили німецьких лицарів-хрестоносців Тевтонського ордену.

У 1413 р. відбулася Городельська унія, яка заперечувала положення Кревської унії, визнаючи Литву незалежною. Але вплив Польщі на Литву зберігався. Унія посилила дискримінацію православного населення, натомість польська католицька та литовська католицька шляхта зрівнювалися в правах.

Після смерті Вітовта протягом 1430-1432 рр. Великим князем Литовським був Свидригайло, який спирався на українських і білоруських князів і виступав проти унії та зближення з Польщею. У 1432 р. у результаті змови проти Свидригайла Великим князем Литовським було оголошено Сигізмунда, який виступав за союз із Польщею. Внаслідок громадянської війни у Литві виникло **Велике князівство Руське**, яке проіснувало з 1432 р. по 1435 р. До складу Великого князівства Руського увійшли: Полоцька, Вітебська, Смоленська, Київська, Сіверська землі, Волинь і Східне Поділля (Брацлавщина).

У 1435 р. у битві під Вілкомиром Свидригайло зазнає поразки. Правителем Литви став Сигізмунд, що проводив політику зближення з Польщею. Частина українських князів створили проти нього змову й стратили.

З 1440 р. по 1471 рр. було поновлено Київське удільне князівство, у якому правили князі Олелько Володимирович та Семен Олелькович. У 1471 р. Київське князівство було ліквідоване і Київщина остаточно перетворилася на провінцію Литви.

У 1480-1481 рр. відбувся заколот руських князів Михайла Олельковича, Івана Ольшанського, Федора Бельського з метою скинути литовське панування на українських землях і приєднати їх до Московської держави. План не здійснився.

У 1508 р. здійснився збройний виступ української шляхти на чолі з князем Михайлом Глинським проти Литви, але невдало.

Під час чергової московсько-литовської війни у 1514 р. литовські війська на чолі з руським православним князем Костянтином Острозьким завдають поразки московським військам у битві під Оршею.

Виникнення українського козацтва

Перші писемні згадки про козаків датуються 1489 р. Причини виникнення козацтва: економічні (нестача власної орної землі призводила до народної колонізації земель Дикого поля), соціальні (експлуатація населення, кріпацтво), політичні (цілеспрямована політика влади поставити козаків на службу для захисту кордонів від татар), стратегічні (постійна небезпека з боку Кримського ханства), національно-релігійні (політика полонізації українців та покатоличення православних). Українське козацтво виникає на Півдні України, на території Дикого поля, Запоріжжя.

Соціально-економічне життя. Соціальні стани українського суспільства

I. Привілейовані стани (користувалися всіма правами та привілеями й не платили податків). Шляхта (найзаможніших шляхтичів називали магнатами) та духовенство – служителі церкви. Поступово привілейоване становище мало лише *католицьке духовенство*.

II. Непривілейовані стани (не мали доступу до управління державою, платили податки та виконували різні повинності). Міщани. Селяни становили близько 80% населення, найнижчий стан суспільства. Селяни сплачували ренту – плата за користування землею. Рента була натуральною, грошовою, відробітковою (панщина).

Становище українських міст

Поступово на українських землях виникає магдебурзьке право – право місто на самоврядування. Магістрат та міська рада – органи міського самоврядування. У середньовічних містах починає формуватися цехова організація ремісників.

Розвиток культури та освіти

Юрій Дрогобич (Котермак) (XV ст.) - український філософ, астроном, астролог, перший український доктор медицини. Він є першим українським автором друкованого твору (латинською мовою). **Ректор Болонського університету** (Італія).

У **1491 р.** - **Швайпольт Фіоль** у Кракові видав **перші книги кириличним шрифтом** («Часослов» і «Осмогласник»).